

Orangerie, 150 jaar geleden - als St.-Josephkerk van de paters Redemptoristen - in gebruik genomen (1859-2009)

Sint-Josephkerk in gebruik genomen

In de avond van 4 december 1859 zegent rector Te Vaarwerk van de Redemptoristen in stilte de nieuwe Sint-Josephkerk aan de Tweede Nieuwstraat in. Tijdens de nachtelijke uren brengen de broeders van het klooster al het nodige van de noodkerk naar de nieuwe kerk en op 5 december 1859 wordt 's morgens om half 5 de kerk onverwacht voor het publiek geopend. Om 5 uur 's ochtends wordt in processie het H. Sacrament overgedragen tot verbazing van de weinige gelovigen, die gewoonlijk naar de noodkerk kwamen. Om half zes leest rector Te Vaarwerk er de eerste H. Mis.

'Een vroege Sint-Nicolaassurprise', zo gonst het in de stad, maar bijna niemand vermoedt de ware reden van deze haast en de wereldlijke overheid zwijgt. Met de ingebruikname van de kerk is de vestiging van de Redemptoristen in Den Bosch voltooid.

Sint Josephkerk met klooster van de paters Redemptoristen omstreeks 1890. De Bisschoppelijke Kweekschool is nog niet gebouwd. We zien het gebouw vanaf de Nieuwstraat. (foto Pierre Weijnen; collectie: Jan Masselink)

Den Bosch maakt kennis met Redemptoristen

De Redemptoristen beginnen hun activiteiten in Noord-Brabant in 1841. Zij geven de katholieke emancipatie een forse stimulans door het houden van de zogenaamde volksmissies, waarbij een aantal dagen achtereenvolgens in de parochiekerken gepreekt wordt. In november 1843 gebeurt dit voor de eerste maal in de vier parochiekerken van Den Bosch op initiatief van apostolisch vicaris Den Dubbelden, ondanks tegenwerking van de Bossche pastoors en minister van justitie van Hall, die bang is dat de geestelijkheid daardoor te veel invloed zal krijgen op de bevolking. De katholieke emancipatiegolf lijkt niet meer te stuiten, zo vrezen de protestantse bestuurders. Desondanks is de Volksmissie, die vijftien dagen duurt, een groot succes. De Bossche pastoors die het succes van de Redemptoristen met lede ogen hebben aangezien weten van de vicaris de belofte te krijgen dat 'er nooit meer vreemde geestelijken in de stad zullen prediken'. Johannes Zwijsen, sinds 1851 bisschop van Den Bosch, is zeer ontstemd over de weigerachtige houding van de Bossche pastoors. Hij maakt zich sterk voor de vestiging van de paters in de stad. Als in december 1853 het beeld van de Bossche Zoete Lieve Vrouw uit Brusselse ballingschap terugkeert, preken de Redemptoristen in de Sint Jan de noveen – een negendaagse bidstonde- en dragen het beeld de kerk rond in de slotprocessie. Tijdens de slotviering op 31 december wordt hun blijvende vestiging in

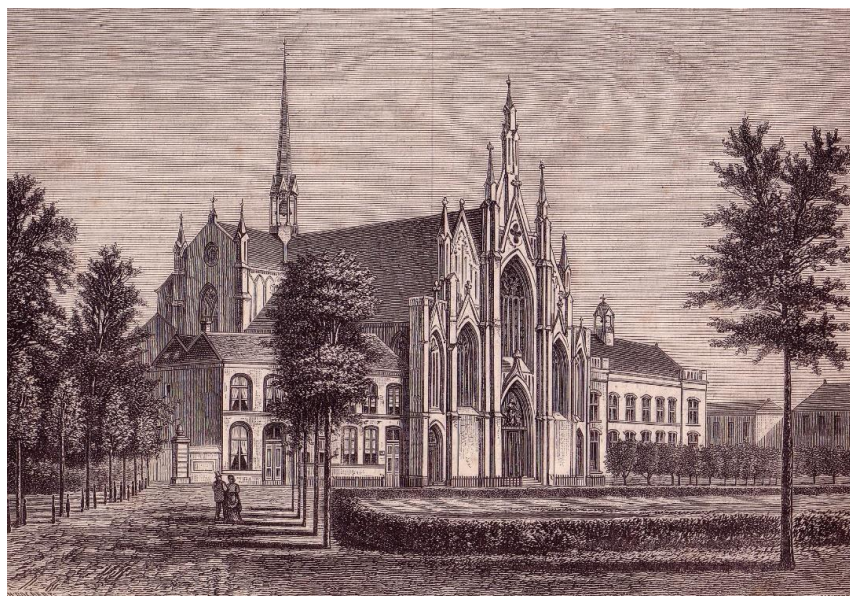
de stad bekend gemaakt. Tegenover de weigerachtige Bossche pastoors verklaart Zwijsen 'dat hij zich in geweten verplicht voelt om een halt toe te roepen aan de toenemende zedeloosheid en ongodsdienstigheid, die zichtbaar zijn toegenomen door de oprichting van een Comedie en ander middelen van bederf'. Op 1 december 1853 heeft de Sociëteit Casino aan de Papenhulst haar nieuwe schouwburg geopend, wat voor Zwijsen een aanleiding is, om de pastoors de mond te snoeren.

Niet alleen seculiere priesters, maar ook de overheid ziet de komst van de Redemptoristen naar Den Bosch niet zitten. De eerste tien jaar van hun aanwezigheid liggen de paters van overheidswege steeds onder vuur.

Wie zijn de paters Redemptoristen ?

De Congregatie van de Allerheiligste Verlosser, die beter bekend staat onder de naam Redemptoristen, is op 8 november 1732 gesticht te Scala in het voormalige Koninkrijk Napels door Alphonsus de Liguori . Het doel van de congregatie is om gelovigen bij te staan door het geven van missies en geestelijke oefening. In 1749 verleent paus Benedictus XIV goedkeuring aan de regels van de congregatie. Tijdens het leven van Alphonsus worden er twaalf huizen gesticht. Op 1 augustus 1787 sterft hij en in 1831 wordt hij heilig verklaard en veertig jaar later tot kerkleraar verheven.

Pas na zijn dood breidt de orde zich buiten Italië uit. Clemens Maria Hofbauer sticht een huis in Wenen en preekt onder meer in Warschau. In 1831 vestigen de paters zich in België en in 1836 in het Limburgse Wittem. Koning Willem II erkent in 1840 het wettig bestaan van het klooster in Wittem en geeft de paters toestemming om in het hele land missies te houden. Na Wittem en Amsterdam is Den Bosch de derde Nederlandse plaats waar zij zich vestigen. Het belangrijkste werk van de Redemptoristen bestaat uit het geven van Volksmissies. Volgens het Kerkelijk Wetboek moet er in iedere parochie iedere tien jaar één gehouden worden. Voor enkele weken komen de paters naar een parochie om er boetepreken te houden. Meestal zijn de kerken dan overvol. Deze volksmissies worden beschouwd als een grote schoonmaak van de parochie, waarbij de parochianen bewust worden gemaakt van hun fouten, die ze dan kunnen opbiechten. Dreigende geloofsvervlakking en beïnvloeding door liberale of socialistische denkbeelden bij de gelovigen wordt zo krachtig bestreden.

Klooster en kerk van de Paters Redemptoristen. Litho: Henri Walter Bogaerts Katholieke Illustratie. jrg. 1873-1874 no 14. Collectie auteur.

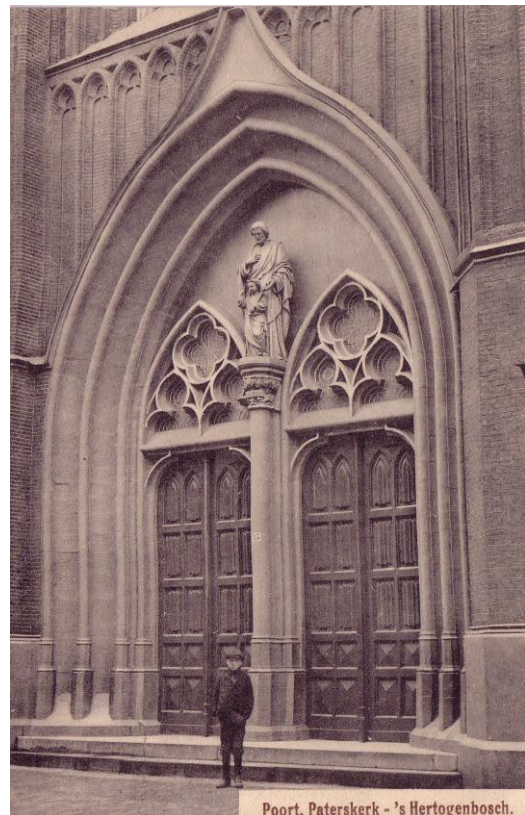
Stichting van een klooster in de stad

Drie paters en twee broeders vestigen zich per 1 januari 1854 in een huis aan de Waterstraat, aangeboden door de Heer J. Diepen, vader van de latere Bossche bisschop. Zij mogen de biecht afnemen in de kathedraal en aldaar prediken op alle feestdagen ter ere van Maria. In hun eigen huiskapel hebben zij een bijzondere devotie tot Sint Joseph, de pleegvader van Jezus, wat nieuw is voor Nederland. De Bossche Sint Josephkerk is dan ook de eerste in het Bossche bisdom, die aan hem zal worden gewijd. De paters zien uit naar een geschikt terrein voor de bouw van een eigen klooster en kerk. Al na zes weken, op 18 februari 1854, kopen de paters een stuk bouwland van de Godshuizen voor 7500 gulden, naast het protestants kerkhof aan de Tweede Nieuwstraat - sinds 18 december 1890 omgedoopt in Sint Josephstraat -. In april 1854 wordt de bouw van een klooster aanbesteed, naar een ontwerp in eclectische stijl van de Bossche architect A. van Veggel. Het klooster komt officieel op naam te staan van vier paters. Een maand later start de bouw. In datzelfde jaar wordt er op initiatief van paus Pius IX een Jubilé-missie gehouden in de Bossche kerken. De Redemptoristen preken in de kathedraal, maar de pastoors van de andere parochiekerken kiezen, als stil protest, voor de Jezuïeten. Als de Redemptoristen ten noorden van hun in aanbouw zijnde klooster een houten noodkerk laten bouwen, controleert pastoor Kemps van de Sint-Jacob persoonlijk of de wettelijke afstand tot de Sint-Jan (200 el) wel in acht is genomen.

Op 28 oktober 1855 wordt de noodkerk geopend en een week later betrekken de paters ook het nieuwe klooster. De kerk heeft vanaf het begin veel aanloop. Voor Den Bosch is het iets nieuws dat de kerk de hele dag geopend is. Verder introduceren de paters er de Volkszang, zodat iedereen naar hartenlust mag meezingen. Tijdens de massale meimaandvieringen in 1856 is het er zo druk, dat de houten kerk te klein is voor alle toegestroomde gelovigen. De superior van het klooster, Pater Koeman, leidt hieruit af dat er behoefte is aan een definitief kerkgebouw . Om dit te kunnen betalen wordt er een circulaire gedrukt waarbij de Bosschenaren worden uitgenodigd om een bijdrage te leveren aan de bouw of voor de periode van vijf jaar wekelijks 10 cent te betalen. De actie levert een beginkapitaal op van 30.000 gulden, zodat in het voorjaar van 1857 aan architect Arnoldus van Veggel de opdracht wordt gegeven om een permanente kerk te ontwerpen. Op 31 maart 1857 worden de fundamenteen aanbesteed aan aannemer Van der Sluis voor de som van 12.875 gulden.

Strijd om een bouwvergunning

Ondanks alle voorzorgen om deze aanbesteding geheim te houden, geven de kranten er toch rechtbaarheid aan zodat ook de aandacht van de regering wordt gevestigd op de bouwplannen. Vanaf dat moment doet de regering pogingen om de bouw van de kerk te beletten, als niet van te voren toestemming voor de bouw wordt aangevraagd, zoals dat ook voor vóór het herstel van bisschoppelijke hiërarchie van 1853 gebruikelijk was. De paters vrezen echter dat een bouwaanvraag betekent dat zij overgeleverd zijn aan de willekeur van de regering. Het Ministerie van Eredienst wil geestelijken blijven dwingen bouwaanvragen van kerken bij hen te melden. Monseigneur Zwijsen raadt de paters af om dit te doen omdat hij van plan is meer kerken te bouwen in zijn bisdom. Volgens Mr. Van Son, Bosschenaar en oud-minister van R.K. Eredienst is deze verplichting echter komen te vervallen, op grond van de nieuwe wetten op de kerkorganisatie van 1853 en 1855. Ondanks druk die wordt uitgeoefend op rector te Vaarwerk, o.a. door gouverneur Jhr. Bosch van Drakestein, blijft deze weigeren een bouwaanvraag in te dienen. Door de rector wordt er schriftelijk op gewezen dat er reeds een houten kerk staat en dat er slechts sprake is van vervanging door een stenen. Uiteindelijk

Entree Sint Josephkerk met beeld van Sint Joseph van Frans Kuijpers 1972. Prentbriefkaart ca 1910 . Collectie auteur.

geeft de minister op 15 februari 1858 – onder voorwaarden- toestemming tot de bouw. Op 18 maart 1858 wordt de bouw van de kerk hervat door de Bossche aannemer JC Schull met de plaatsing van de gewijde 'eerste steen'.

Kerkbouw geplaagd door financiële tekorten

De paters worden tijdens de bouw geplaagd door financiële problemen. De kosten van de kerk zijn opgelopen tot meer dan 100.000 gulden. Opnieuw wordt een beroep gedaan op de weldadigheid van de Bossche bevolking om de bouw van de kerk financieel te blijven ondersteunen. Opnieuw worden er grote sommen geld geofferd en ook de paters dragen financieel bij door delen van hun erfdeel beschikbaar te stellen. Ondertussen wordt er doorgebouwd en in december 1859 is deze zo ver gevorderd dat de kerk in gebruik genomen kan worden.

Om problemen met de overheid bij de ingebruikname van de kerk te voorkomen spreken monseigneur Zwijsen en rector Te Vaarwerk af de regering voor een voldongen feit te stellen, door de kerk zonder plechtigheden in te wijden. In de vroege ochtend van 5 december 1859 wordt het kerkgebouw open gesteld en op 8 december wordt in een stampvolle kerk de eerste Hoogmis opgedragen.

Pas op 19 oktober 1865 is de kerk officieel gewijd door Mgr. Swinkels, CSSR, nadat deze daags van te voren tot bisschop is gewijd in diezelfde kerk.

Om problemen met successierechten te voorkomen, indien een van de paters zou overlijden op wiens naam het eigendom van kerk en klooster is vastgelegd, wordt het bisdom wettelijk eigenaar. In een schriftelijke verklaring staat dat de Congregatie eigenaar blijft van de gebouwen en gronden.

Kerkrechtelijk is bepaald dat de St.-Josephkerk - in de volmond Paterskerk genoemd - rectoraatskerk wordt van de parochie Sint-Jacob, maar met een eigen kerkbestuur, dat onafhankelijk blijft van de parochie. Met de opening van de kerk in Den Bosch is de tegenwerking van overheidswege echter nog niet voorbij.

Noordzijde Sint- Josephkerk- Orangerie in 2003. Foto auteur.

Een neogotische kerk

Als architect van de nieuwe Sint Josephkerk wordt Arnold van Veggel (Alem * 13 januari 1809 – † Den Bosch 2 december 1876) aangetrokken. Hij is ingenieur in dienst van het Ministerie van Waterstaat. Tussen 1840 en 1850 ontwerpt hij in Den Bosch de koepelkerk van St.-Jacob, in Erp de St.-Servatiuskerk en in Aarle Rixtel de kerk van O.L.Vrouw Presentatie, allen in neoclassicistische stijl gebouwd.

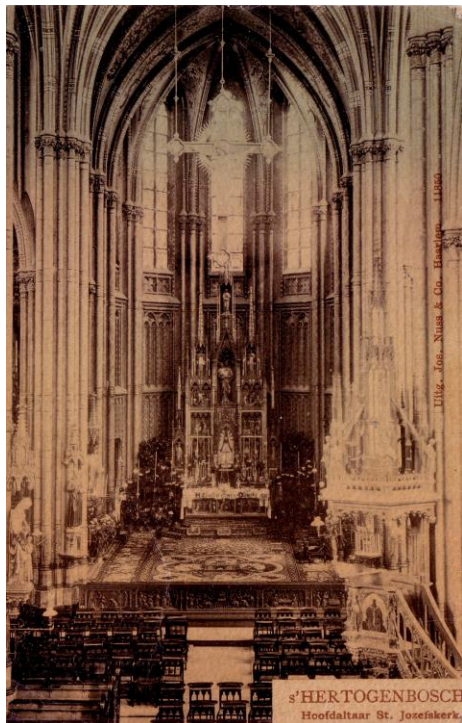
In neogotische stijl ontwerpt hij de Waalse (Lutherse) kerk van Den Bosch aan de Verwersstraat, de Hervormde kerk van Helmond (beiden 1847) en de St.-Josephkerk in Den Bosch (1859).

Mogelijk is hij hierbij geïnspireerd door de ontwerpen van de Duitse architect Karl Friedrich Schinkel. Deze schilderde hoog gelegen kathedralen met een dubbel torenfront, als een ideale gotische kerk.

Bij het ontwerp van de Lutherse Kerk in Den Bosch in 1848 voorziet van Veggel het kerkgebouw, in navolging van de ontwerpen van Schinkel, van twee gietijzeren torentjes, die echter nooit gerealiseerd zijn. Wel komt er een gietijzeren balustrade met stenen pinakels op te staan, die er later wegens bouwvalligheid weer af zijn gehaald. Bij de restauratie van deze kerk vijftien jaar geleden, is de balustrade met pinakels weer hersteld. Nu echter geheel van natuursteen.

In Amsterdam heeft architect Molkenboer voor de Redemptoristen, die zich kort daarvoor in de hoofdstad hebben gevestigd, tussen 1852 en 1854 de Lieve Vrouwekerk gebouwd. Het is het eerste grote kerkgebouw in neogotische trant, dat boven de grote rivieren wordt gebouwd. Mogelijk heeft de bewondering van velen voor dit kerkgebouw er voor gezorgd dat de Bossche Redemptoristen ook kozen voor een kerk in neogotische stijl. Voor katholiek Den Bosch een primeur.

Drie van de vier parochiekerken waren vijftien jaar eerder nog gebouwd in de neoclassicistische stijl.

*Interieur St. Josephkerk met hoofdaltaar.
Uitgave: Jos Nuss Amsterdam 1903. Collectie
auteur.*

Dat men Van Veggel als architect aantrekt is geen verrassing. Hij heeft al enige ervaring met het bouwen van kleinere kerkgebouwen in neogotische stijl. Architect van Veggel past ook bij de Sint Josephkerk gietijzer toe al is dit nu minder opzichtig gedaan dan bij de Waalse kerk. In de boogvensters boven het hoofdportaal en boven het altaar komen we dit materiaal echter weer tegen. Van Veggel zelf bouwt hierna geen kerken meer, maar de neogotische stijl wordt de komende halve eeuw de maatstaf voor nieuwbouw van kerken en kapellen in de stad.

De bakstenen voorgevel van de Bossche St. Josepkerk bestaat uit vijf naast gelegen hooggotische venstertraceringen met spits toelopende topgevels (wimbergen). Deze worden onderbroken door veelhoekige steunberen die afgedekt zijn met hoge pinakels. De overzijde van de straat is dan nog niet bebouwd, zodat de imponerende gevel de omgeving domineert.

Het is echter een coulissegevel met loze topgevels, die de suggestie wekt dat er een vijfbeukige kerk achter ligt, terwijl er in werkelijkheid sprake is van een driebeukige kerk. De twee buitenste gevels zijn loos.

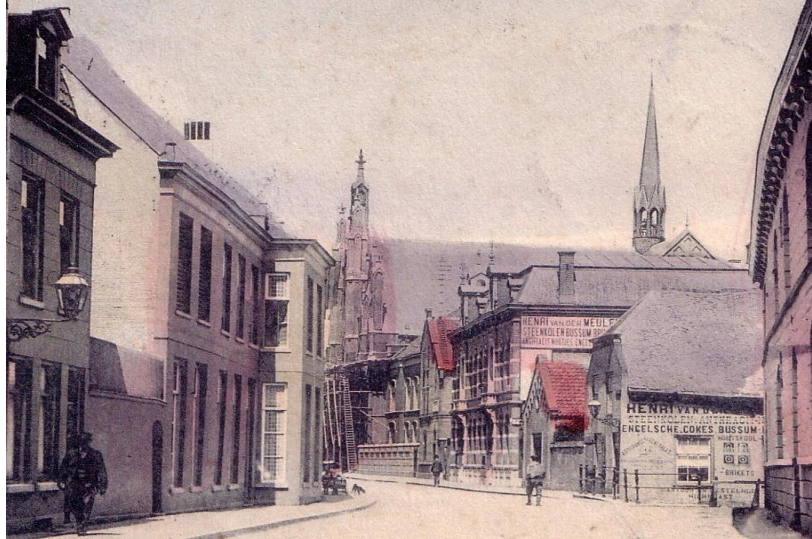
Het interieur van de St. Josephkerk wordt smaakvol ingericht en behoorde tot de meest aantrekkelijke neogotische interieurs van het bisdom. Het gebouw is een echo van de nabijgelegen Sint Jan, waarvan Van Veggel de vormtaal van de geleding van muren en bundelpijlers overneemt.

Als architect waren Van Veggel en Molkenboer echter nog onkundig op het gebied van gotische constructies. Kruis- en stergewelven worden geconstrueerd met behulp van houtlatten en riet en vervolgens door stukadoors vol gesmeerd met

pleistersaus om zo kruisboogribben te reconstrueren. Spottend werd dit 'stukadoorsgotiek' genoemd.

In de jaren na de opening wordt het interieur van de Sint Josephkerk op stemmige wijze ingericht met kleurig neogotisch meubilair, dat hoofdzakelijk afkomstig is uit Bossche ateliers. Hendrik van de Geld ontwerpt het hoofdaltaar, met als thema het leven van St. Joseph, de zijaltaren en de communiebanken. A. Goossens levert de kleurige beelden voor het schip van de kerk en de preekstoel. Het ontwerp voor de gewelfschilderingen wordt gemaakt door L. Hezemans. Aan het begin van de 20^e eeuw schildert Dorus Hermsen de twee zijkapellen met taferelen uit het leven van de H. Alphonsus en Maria.

De neogotische ramen worden ontworpen door L. Hezemans en uitgevoerd door de ateliers Capronnier uit Brussel en Nicolas uit Roermond. Beeldhouwer Frans Kuypers levert verschillende beelden voor het interieur en in 1872 het nog bestaande beeld van St-Joseph bij de poort van de kerk.

Sint-Josephstraat met kerk omstreeks 1903. Prentbriefkaart uit 1903. Collectie auteur.

Conflict rector Koemans en Mgr. Zwijsen

Pater Koemans, de eerste superior van het Bossche klooster, had een dominerend karakter, dat hem in conflict bracht met de Bossche bisschop Mgr. Zwijsen, die met dezelfde karaktereigenschap was behept. Mgr. Zwijsen, die er persoonlijk voor gezorgd had dat de paters zich in de stad konden vestigen, vindt het vanzelfsprekend dat 'zijn' paters hem consulteren bij belangrijke beslissingen. Maar pater Koemans streeft naar een meer onafhankelijker koers van de Bossche bisschop en tracht bisschoppelijke inmenging in kloosterzaken te voorkomen. Hij is bang dat anders de vrijheid van de Congregatie in het geding komt. Er ontstaat een wederkerig wantrouwen en de bisschop dringt bij de provinciaal overste van de Redemptoristen aan op verwijdering van pater Koemans uit het Bossche klooster. Ook de noodkerk bevalt Zwijsen niet. Toen het gebouw af was, weigerde hij aanvankelijk verlof te geven om deze te openen, maar dankzij bemiddeling van de Provinciaal Overste gaat de bisschop alsnog akkoord. De Provinciaal Overste neemt in november 1856 uiteindelijk het besluit om pater Koemans naar Amsterdam over te plaatsen om zo de verstandhouding met de Bossche bisschop te verbeteren.

Het vertrek van pater Koemans gaf in de stad grote opschudding en er deden allerlei geruchten de ronde over mogelijke oorzaak van dit plotseling vertrek. Pater Koemans wordt als rector opgevolgd door de 'diplomatieke' pater Te Vaarwerk, die de stichting en bouw van klooster en kerk in de stad afrondt en de contacten met de bisschop en de Bossche clerus verbetert.

Liberaal protest

Onder de liberalen zijn er rond 1860 velen die kloosterlingen beschouwen als leeglopers die weinig produceren en leven op kosten van de maatschappij. Vooral in België groeit de weerstand in liberale kringen tegen de groei van het aantal kloosterlingen. De katholiek liberale gouverneur van Noord-Brabant in die tijd, Jhr. Bosch van Drakenstein zendt in 1859 een registratielijst rond waarbij hij aangeeft geïnformeerd te willen worden over het aantal kloosterlingen en hun activiteiten in de provincie. Door bemiddeling van Mgr. Zwijsen kwam het niet zo ver, omdat de kloosters zich beriepen op hun juridische status van 'erkend burgerlijk lichaam'. Daarmee is de kou niet uit de lucht want in 1861 liet de Bossche baron van Hugenpoth tot den Berenklaauw een brochure verschijnen onder de naam: 'Klooster in Nederland'. De strekking van dit stuk gaat over 'de vermeende verrijking van de kloosterlingen ten koste van de burgers. Productief kapitaal wordt aan de maatschappij onttrokken door de vele legaten die toekomen aan de kloosters', zo staat in het pamflet te lezen. Hij stelt dat het de vestiging van kloosters, in het bijzonder de Redemptoristen, onwettig is. De rechtsgeldigheid die het klooster in Wittem, en daarmee van de andere vestigingen in het land, van Koning Willem II had ontvangen, had nooit door hem gegeven mogen worden, omdat de koning daartoe onbevoegd was. Het koopcontract van de gronden in Den Bosch

en de op-naam-stelling van het klooster door vier kloosterlingen is volgens hem ongeldig, omdat volgens het canonieke recht, de paters geen eigendom mogen bezitten’.

De Nederlandse bisschoppen en het katholieke nieuwsblad de Tijd nemen krachtig stelling tegen deze beweringen en weerleggen de geuite beschuldigingen. Wederom komt Justitie, in opdracht van de minister, met een lijst met vragen over de aard van de orde, het aantal Nederlanders en vreemdelingen onder hen en over het eigendomsrecht van het klooster. In overleg met Mgr. Zwijsen en oud-minister Mr. Van Son vult de rector van het Bossche klooster de vragenlijst niet in maar volstaat met het schrijven van een brief aan de minister waarin hij protesteert tegen manier waarop de kloosterlingen behandeld worden. Daarna beantwoordt de rector toch een aantal vragen van de lijst om te tonen dat men niets te verbergen heeft. Daarmee is de angel uit het conflict gehaald en de kwestie raakt van de landelijk politieke agenda. In de Bossche politiek kreeg het wel een staartje. Drie raadsleden die zich openlijk achter de mening van de baron hadden geschaard, werden een jaar later niet herkozen.

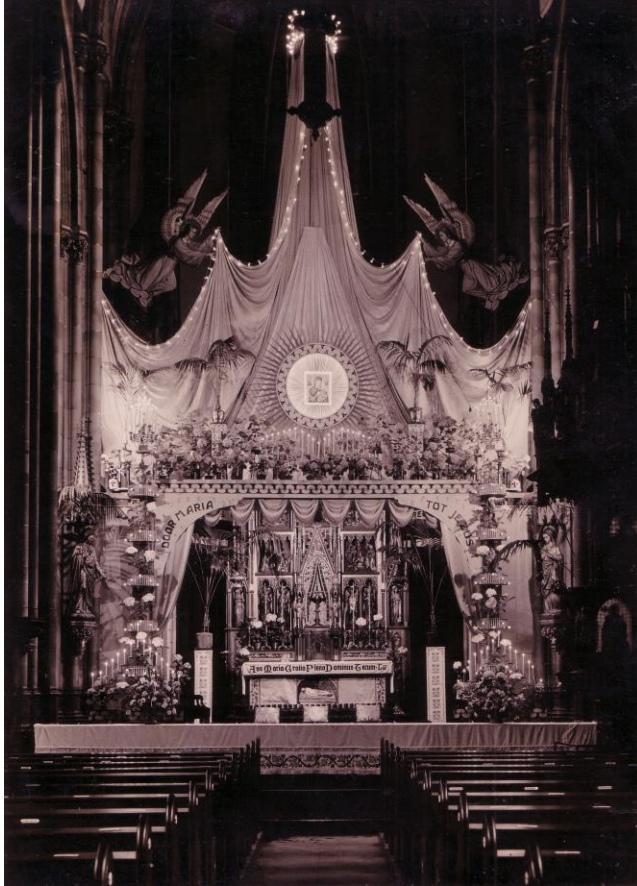

Voorgevel v.m. Sint Josephkerk / Orangerie. Foto auteur 2008.

Religieus leven vanuit de St.-Josephkerk

De liturgie in de katholieke kerken draagt in de eerste helft van de negentiende eeuw nog sterk het stempel van de contra reformatie. Niet alleen stamt het Romeins Missaal uit 1570, ook de liturgieviering is volkomen barok. De neoklassieke kerken uit die tijd kennen een overdadige aankleding met barok meubilair. Door de muzikale opulstering van de missen lijken de gebouwen eerder op concertzalen dan op kerken. Volledige orkesten begeleiden de mannen- en vrouwenkoren, die de barokke Missen van Haydn of Mozart uitvoeren. De Redemptoristen brengen een vernieuwende, uiterst verzorgde liturgie. Oude Gregoriaanse gezangen, die zij propageren, zorgen voor ingetogenheid tijdens de eucharistievieringen. De gotische stijl van het kerkgebouw benadrukt deze sfeer. Het donker gekleurde interieur, versterkt door de kleurige neogotische beglazing en de vele zijkapellen en bidruimtes maken het gebouw tot een religieus doolhof waar in intimiteit het geloof kan worden beleefd.

Zoals al eerder opgemerkt, weten de paters Redemptoristen het hart van de katholieke bevolking in de stad te raken en zijn zij vanaf het begin populair. De Sint-Josephkerk is de gehele dag geopend en er wordt dagelijks biecht gehoord. Dit in tegenstelling tot de praktijk van de parochiekerken in de stad, die bijna de hele dag gesloten zijn en waarbij biecht horen zelden voorkomt. De paters trekken veel publiek door de grootse wijze waarop de kerkelijke feestdagen worden gevierd.

Interieur Sint Josephkerk op 19 juni 1942. Versiering ter ere van OLV van Altijd Durende Bijstand. Foto RK Fotopersbureau het Zuiden 's-Hertogenbosch. Collectie auteur.

torenhoge versieringen zoals op vele afbeeldingen nog te zien is. Deze spectaculaire decors vallen in ieder geval goed in de smaak bij de Bosschenaren.

De vele impulsen die de Redemptoristen in die tijd geven aan het religieus leven van de katholieken zijn een reactie op de tijdgeest van de eerste helft van de negentiende eeuw.

Het liberale denken van met name de hogere klassen werd ingeruild voor een breed gedragen burgerlijke en orthodoxe vorm van katholicisme, dat zich in de Nederlandse maatschappij wil profileren en manifesteren.

De bedreiging van de Kerkelijke Staat door Italiaanse vrijheidsstrijders versterkt deze eenheid, waarbij de Nederlandse katholieken zich in die jaren, als één man achter de paus van Rome scharen. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de Redemptoristen een belangrijke rol spelen bij de werving van zoeaven, mannen die vrijwillig dienst nemen in het pauselijk leger ter verdediging van de Kerkelijke Staat. De eerste dertien vrijwilligers melden zich op 14 januari 1866 aan bij de Bossche paters.

Bij het vertrek van deze dertien zoeaven vindt er een grote betoging plaats in de stad, die tot gevolg heeft dat zich diezelfde dag nog eenentwintig andere jongens zich bij de Redemptoristen melden als zoeaaf.

Mariaverering

Een hoogtepunt in het jaar zijn de meimaandvieringen in de Sint-Josephkerk. Deze waren al populair bij de Bossche bevolking en de paters spelen daar op in. 's Ochtend en 's avonds is de kerk stampvol. Aan de gelovigen worden briefjes uitgedeeld met de 'deugd van de dag', die ook in de preek aan bod komt. Naast de verering van de Zoete Lieve Vrouw wordt de devotie tot Maria Onbevleete Ontvangenis (in 1854 tot pauselijk dogma verheven) bevorderd.

In 1866 geeft paus Pius IX de Redemptoristen de opdracht de devotie tot O.L. Vrouw van Altijddurende Bijstand te bevorderen. De paters schrijven in hun kloosterkroniek in mei 1868 dat zij er in Den Bosch alleen met de grootste reserve over hebben gepreikt uit eerbied tot de Zoete Lieve Vrouw en uit vrees aanstoot te geven aan de bisschop en andere geestelijken in de stad. Toch ontstaat er een spontane devotie, die almaar toeneemt. In 1880 werd in de Sint-Josephkerk voor het eerst een triduüm (een drie daags durende religieuze oefening met preek) gehouden ter ere van O.L. Vrouw van Altijddurende Bijstand. Hiermee konden de gelovigen een aflaat verdienen, ingesteld door paus Leo XIII. Dit heeft een buitengewone toeloop naar de Sint-Josephkerk tot gevolg. Op haar feestdag wordt de icon plechtig op een troon geplaatst. Vanaf 1928 tot aan de sluiting van de kerk in 1971 houdt men in de St. Josephkerk een Broederschapslaf ter ere van O.L. Vrouw van Altijddurende Bijstand.

Het altaar waar O.L. Vrouw van Altijddurende Bijstand wordt vereerd bevindt zich in het noordelijk transept en is ontworpen door kapelaan Windhausen en uitgevoerd door A. van Bokhoven in 1923. In de dertiger jaren wordt deze devotie bij missies in andere parochies verder verspreid. De paters nemen een kopie van het wonderbare schilderij mee, de gelovigen kunnen er dan een kaars bij opsteken en bij bidden. Vaak blijft het schilderij permanent na de missie in de kerk achter.

Heiligenverering

Een belangrijk kenmerk van de geloofsbeleving van katholieken vanaf de tweede helft van de 19^e eeuw is de nadruk op de heiligenverering en de betekenis die zij hebben als pleitbezorger tussen God en de eenvoudige gelovige. Iedere tijd en iedere plaats kent zijn eigen populaire heiligen. Naast St. Joseph en O.L.Vrouw van Altijd Durende Bijstand genieten bij de Redemptoristen de heilig verklaarde Alphonsus de Liguori, stichter van de orde, de H. Clemens Maria Hofbauer en Gerardus van Majella een bijzondere verering in de St. Josephkerk. De rechter zijkapel naast het hoofdaltaar is opgedragen aan de H. Alphonsus.

Meer aandacht is er in de Sint Josephkerk voor de H. Clemens Maria Hofbauer die in 1888 zalig en in 1909 heilig werd verklaard. Sinds 1888 bestaat er een speciale verering met bedevaart voor deze heilige. In 1948 wordt de Clemenskring opgericht en de leden komen iedere maand vanuit heel Nederland in de Sint-Josephkerk bijeen. De Kring telde bij de opheffing in 1997 nog 1250 leden. Het beeld van de heilige staat vooraan in de kerk tegen een pilaar met daar omheen twee kastjes met votiefgeschenken. Na de sluiting van de kerk in 1971 is het beeld van de H. Clemens helaas spoorloos verdwenen.

*H. Gerardus Majella, redemptorist.
Foto auteur.*

*Raam van Luc van Hoek met linksboven
Peerke Donders. Foto auteur.*

De Clemenskring die voortaan bijeen komt in de kerk van Onze Lieve Vrouw van Altijd Durende Bijstand in West en later in de Capucijnenkerk behielp zich voortaan met een reproductie van een geschilderd portret van de heilige.

Ook de H. Gerardus van Majella heeft een eigen altaar bij de zij-ingang van de kerk. Ook zijn beeltenis wordt door een grote schare bewonderaars vereerd. Na de sluiting van de kerk verhuist het Gerardusaltaar naar de Sint-Jacobskerk. Nadat ook deze kerk gesloten is in 2002, komt het gekleurde beeld van de heilige in de Sint-Janskathedraal terecht.

De beeltenis van de zalig verklaarde Nederlandse Redemptorist Petrus Donders is vanaf 1955 in de kerk te vinden in een glas in lood raam in het noorder transept. Het is gemaakt naar ontwerp van Luc van Hoek en uitgevoerd door L. van den Essen. Het raam is een geschenk van de Bossche burgerij bij de viering van het honderd jarig bestaan van het klooster. Vanuit het Bossche klooster wordt geijverd voor de zaligverklaring - in 1982 verwezenlijkt- en verering van Peerke Donders, die bekend staat als de apostel van de melaatsen in Suriname.

Kerkmuziek

In Europa zien we in de tweede helft van de negentiende eeuw een herleving van de belangstelling voor de meerstemmige Gregoriaanse kerkmuziek. Hiervoor wordt landelijk de Gregoriusvereniging opgericht. De Redemptoristen propageren vanuit de St. Josephkerk deze vernieuwing van de kerkzang, die een eind maakt aan de theatrale barokke kerkmuziek en de waardigheid van de kerkelijke muziek terugbrengt. De grote inspirator in Den Bosch is pater Bless, die openbare muziek oefeningen gaf en rondreisde door het bisdom waarbij de geestelijkheid werd uitgenodigd om te komen luisteren. Zijn initiatieven voor hervorming van de kerkmuziek vinden op deze manier snel navolging bij andere koren in het bisdom.

Aartsbroederschap van de H. Familie en de Stille en de Plechtige Omgang

In 1856 hebben de paters Redemptoristen de Aartsbroederschap van de H. Familie opgericht. Mgr. Zwijsen heeft wel bedongen dat de Broederschap niet meer dan 600 leden telt. Binnen korte tijd is dit aantal bereikt zodat er nog kandidaten teleurgesteld moeten worden. Iedere zondagavond wordt er vergaderd in het klooster van de Redemptoristen en staat er een godsdienstige oefening op het programma. Met regelmaat worden er meerdaagse retraites georganiseerd.

De terugkeer van het beeld van de Zoete Lieve Vrouw van Den Bosch uit Brussel in december 1853 betekent nog niet dat de Middeleeuwse Omgang weer in ere wordt hersteld. In 1866 wordt ons land, en met name onze stad, geteisterd door een cholera-epidemie die in korte tijd 551 slachtoffers eiste waarvan 299 met dodelijke slachtoffers afloop.

Enkele leden van de Aartsbroederschap nemen naar aanleiding van de cholera epidemie in 1866 het initiatief om de Maria-omgang te gaan lopen. Binnen enkele dagen lopen honderden mannen van de Broederschap de bidweg die wordt gehouden tijdens de noveen ter ere van Maria vanaf haar feestdag op 7 juli. De volgende jaren groeit het aantal deelnemers aan deze tocht gestaag.

De katholieke geestelijkheid steunt dit initiatief in stilte.

Zij willen de stedelijke overheid niet provoceren en daarom is de kathedraal tijdens de bidtochten gesloten. Deelnemers knielen voor een gesloten deur als zij de kathedraal passeren. Als antwoord op deze 'roomse provocatie' worden er tijdens de Stille Omgang concerten op de Parade georganiseerd waardoor het bidden voor de luipoot ernstig wordt verstoord. Opvallend veel karren en rytuigen passeren op deze uren de Torenstraat, waarbij de deelnemers aan de bidtocht te verstaan wordt gegeven door te lopen om de doorgang niet te blokkeren. 'De omgang in Den Bosch is een ergernis voor andersdenkenden in Den Bosch', kopt de liberale krant 'Het Handelsblad', in 1870.

Zwijsens opvolger Mgr. Godschalk schrikt zo van deze reacties dat hij zijn best doet om de omgang zo veel mogelijk af te raden, om zo de lieve vrede te bewaren.

Rector Sweens van het Redemptoristenklooster wordt door de bisschop persoonlijk benaderd om de leden van de H. Familie op te roepen om niet als groep en niet hardop biddend over straat te trekken.

Desondanks besluiten dezen om dan maar in stilte en in kleine groepjes de bidweg te volgen.

Mgr. van de Ven, de opvolger van Mgr. Godschalk in 1890, is minder bang aangelegd en stimuleert vanaf dat moment de deelname aan de Stille Omgang openlijk. Een halve eeuw na de eerste stille omgang wordt in 1916 voor het eerst een Plechtige Omgang georganiseerd, overigens nog zonder dat het beeld van de Zoete Lieve Vrouw door de straten wordt megedragen. Dat was toen nog te gewaagd. Het initiatief van de Mannen van de H. Familie had wortel geschoten en zou in de decennia die daarop volgden, uitgroeien tot de belangrijkste Roomse manifestatie in de stad.

DE OMGANG OP DE STRAAT: DE VEREENIGING MANNENOMGANG EN HET UITVOEREND COMITÉ.

*Plechtige Omgang 9 juli 1916 trekt door de Peperstraat.
Foto: Spaarnestad Haarlem collectie auteur*

Plechtige Omgang. Jarenlang werd in de Plechtige Omgang dit Mariabeeld megedragen. Het is echter niet het beeld van de Zoete Lieve vrouw van Den Bosch. Laatstgenoemd beeld draagt haar kind op de linkerarm. prentbriefkaart: Collectie auteur.

Naspeuring heeft mij verduidelijkt dat het hier gaat om het beeld van Onze Lieve Vrouw, Moeder van Barmhartigheid, patrones van de fraters van Tilburg.

Pas op 10 juli 1932 werd voor het eerst ! het beeld van de Zoete Lieve Vrouw van Den Bosch in de Plechtige Omgang meegedragen. De fotokaart uit 1932 (collectie auteur, uitg. Adr. Heinen) toont het moment als de stoet zich in de Beurdsche Straat bevindt. Het beeld werd traditioneel gedragen door de fraters van Tilburg. Het nieuwe fraterhuis aan de Papenhulst (1928) was aan haar gewijd.

Woningbouwvereniging Eigen Bezit

In 1901 wordt de Woningwet aangenomen die de particuliere sector de mogelijkheid geeft woningbouwverenigingen in het leven te roepen, die woningen bouwen voor hun leden met overheidssteun. In 1903 wordt door de Redemptorist W. de Groot woningbouwvereniging 'Eigen Bezit' opgericht, in eerste instantie bedoeld voor de leden van de Broederschap van de H. Familie. Doel is om mensen met een laag inkomen aan een betaalbaar huis te helpen, waarbij pater de Groot stelt 'dat een goede woning bijdraagt aan een zedelijk en godsdienstig leven'. Het gemeenschapsgevoel van de leden wordt versterkt doordat er regelmatig gemeenschappelijke activiteiten worden ontplooid. De coöperatieve woningbouwvereniging Eigen Bezit, die een kleine 200 woningen bouwde, beheert heden ten dage nog vier woningcomplexen in de stad. Aan de Van Heurnstraat, de Aawal en het Taxandriaplein, Het complex aan de Pelssingel wordt momenteel herbouwd.

Gedenkplaat uit 1931 Pater de Groot aan het Taxandriaplein. Foto auteur.

De RK Militaire Vereniging te 's-Hertogenbosch

In 1866 wordt in Den Bosch , in navolging van andere steden, een RK Militaire Vereniging opgericht. In Den Bosch worden de Redemptoristen, onder leiding van pater Mens belast met de uitvoering ervan. De Vereniging heeft tot doel om jonge militairen een gelegenheid te geven om hun vrije tijd op een gezellige en prettige wijze door te brengen in een vertrouwde omgeving en de slechte invloeden van de kazerne af te remmen. Het idee is geënt op de werkwijze van de Aartsbroederschap. In de praktijk gaat het er erg vroom aan toe naar hedendaagse maatstaven en wordt ontspanning steeds gekoppeld aan gebed,

De Vereniging viert het 40 jarig bestaan op 24 mei 1906. Foto genomen in tuin van Redemptoristen. Prentbriefkaart. Collectie auteur.

geestelijk gezang en lezingen met godsdienstige thema's door de Redemptoristen. Aanvankelijk vinden de bijeenkomsten plaats in het gebouw van de Vincentiusvereniging, later verhuist men naar de Boerenmouw waar een pand is aangekocht door de Redemptoristen. Dit gebouw is al snel te klein om de toeloop van leden te kunnen herbergen. In 1883 kan men het gebouw van sociëteit Concordia, eveneens in de Boerenmouw gelegen, aankopen. Als herinnering aan de sociëteit neemt de RK Militaire Vereeniging deze naam over. Het verenigingsgebouw grenst aan het terrein van de paters Redemptoristen. Tot aan de Tweede

Wereldoorlog geven de Redemptoristen leiding aan de Vereniging, die in die jaren een grote bloei kent. Van 1940 tot 1942 ligt het gebouw er verlaten bij. In 1942 ontvangen de Redemptoristen van de Duitse Commissaris Generaal van Niet-Commerciële Verenigingen een bevelschrift, waarin de RK Militaire Vereeniging met ingang van dezelfde datum ontbonden wordt verklaard en de bezittingen in beslag worden genomen. Na de oorlog blijkt het leeggeroofde pand aan de Boerenmouw in deplorabele toestand achter gelaten te zijn en vindt de heropgerichte vereniging tijdelijk onderdak in het gebouw van de Vincentiusvereniging aan de Nieuwstraat. In januari 1951 huurt pater G. Visser het pand 'de Zwarte Arend' aan de Markt. De huurlasten zijn echter te hoog en al na vijf jaar besluit men om het Katholiek Militair Tehuis in Den Bosch op te heffen, in afwachting van betere huisvesting. Dit betekent na 90 jaar het einde van de inzet van de Redemptoristen voor de RK militairen die in de stad gelegerd waren.

Noviciaat

In 1855 is de Nederlandse provincie der Redemptoristen zelfstandig geworden en los komen te staan van de Belgische orde van Redemptoristen. Jongens, die pater of broeder willen worden, worden vanaf 1856 opgeleid vanuit het Bossche klooster, dat daarvoor een 'noviciaat' kreeg, aanvankelijk gehuisvest in een van vleugels van het nieuwe kloostergebouw. Aanvankelijk is het animo om in te treden bij de Redemptoristen niet groot en worden de novicen naar St. Truiden of Roermond gestuurd. Vanaf 1873 tot 1966 is het noviciaat definitief in Den Bosch gebleven. Tussen 1901 en 1903 wordt ten behoeve van de novicen een nieuwe vleugel met noviciaatskapel aan het klooster gebouwd op het achterterrein.

Terwijl de paters zich veelal bezig houden met het pastoraat waaronder het Missiewerk in de parochies en het verenigingsleven, zorgen de broeders voor de dagelijkse gang van zaken in het klooster. Achter de kloostergebouwen ligt een uitgestrekte tuin waar groenten, fruit -waaronder een boomgaard- en bloemen worden gekweekt voor eigen gebruik van de kloosterlingen.

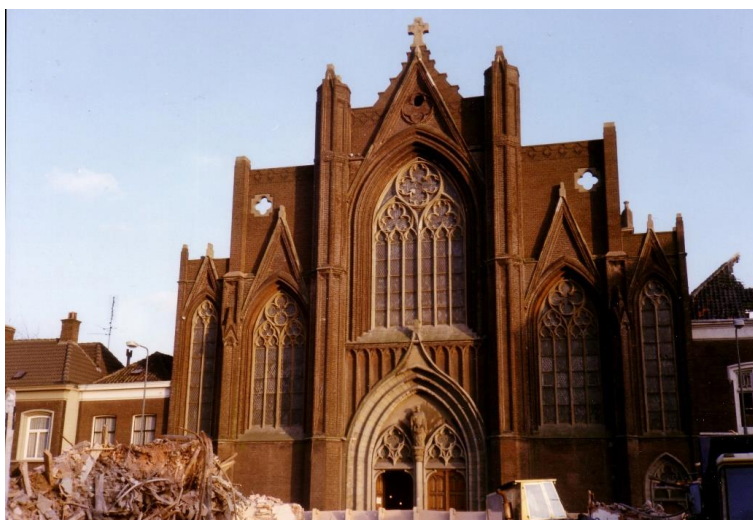
Herstel kerk

Na de oorlog wordt een plan gemaakt voor de noodzakelijke herstelwerkzaamheden aan het kerkgebouw. De voorgevel is aan een grondige opknappbeurt toe. De vele uitstekende torentjes, pinakels en wimbergen hebben altijd al veel onderhoud gevergd en nu wordt besloten de voorgevel te renoveren. Hiervoor wordt een ontwerp gemaakt door architect A. Rats. De vele pinakels verdwijnen en de muren tussen de steunberen worden zo ver opgehoogd, dat de wimbergen nu in het mestelwerk zijn opgenomen. De steunberen worden vlak afgesloten. Het geheel lijkt nu meer op een trapgevel. De leien op het dak van het schip worden vervangen door dakpannen en in 1960 wordt het hoge vieringstorentje gesloopt, waarna er een open houten hekwerk voor in de plaats komt naar ontwerp van architect H. v.d. Vrede. De modernisering aan de buitenzijde zorgen er in eerste instantie voor, dat er voor de St.-Josephkerk geen plaats is op de landelijke Monumentenlijst.

Tussen 1950 en 1956 worden de glas-in-loodramen aan de noordkant van de kerk vervangen door ramen met afbeeldingen van de apostelen, naar ontwerp van A. van Bokhoven en Luc van Hoek.

Gebouw van de Militaire vereniging grenst aan de tuin van de redemptoristen. Achter het gebouw is de Noviciaatskapel te zien met daarachter de Sint Josephkerk. Prentbriefkaart ca 1920. Collectie auteur.

Voorgevel v.m. Sint Josephkerk na verbouw van de voorgevel in 1949. Foto auteur 1982.

Nieuwbouw in West

Na de oorlog ontstond er door de snelle ontvolking van de binnenstad een overschot aan kerkgebouwen. Daarom stelt in 1953 het bisdom voor, om kerk en klooster van de Redemptoristen naar West (nu de wijk Boschveld) te verplaatsen. De nieuwbouw aldaar zal bekostigd moeten worden uit de verkoopopbrengsten van de gebouwen uit de binnenstad. Als dit financieel niet haalbaar blijkt, wordt besloten om de kerk en het klooster in de binnenstad toch open te houden. De Redemptoristen A. van Moorsel en W. van der Drift nemen in 1954 het initiatief aan de Copernicuslaan een nieuwe parochiekerk te bouwen, die wordt toegewijd aan Onze Lieve Vrouw van Altijd Durende Bijstand. Eind 1956 wordt het nieuwe kerkgebouw, naar ontwerp van architect C. van Moorsel, in gebruik genomen.

tekening: Stadsarchief 's-Hertogenbosch

Kerk OLV van Altijd Durende Bijstand (foto auteur).

Sluiting van kerk en klooster

Het besluit om kerk en klooster begin jaren '50 niet te verplaatsen uit de binnenstad, blijkt uitstel van executie. In 1970 verschijnt het rapport Kerkopbouw Binnenstad. Hierin wordt geadviseerd om de hele binnenstad en de wijk het Zand onder de parochie Binnenstad te laten vallen en op korte termijn twee parochiekerken (Sint-Pieter en Sint-Leonardus) te sluiten. Ook voor de Sint-Josephkerk is er geen toekomst meer omdat, volgens het rapport, ' door haar ligging in de onmiddellijke omgeving van de Sint Jan aan deze kerk geen reële functie kan worden toebedeeld'. De Redemptoristen trachten sluiting te voorkomen door erop te wijzen 'dat zij wel degelijk hun plaats zien in een pluriform aanbod van zielzorg in de binnenstad'. Vele Bosschenaren komen in verzet tegen dit plan waarbij er meer dan honderd schriftelijke bezwaren en duizend handtekeningen worden verzameld om zo het tij te keren. De bisschop neemt de adviezen uit het rapport echter over en in overleg met het bestuur van de Congregatie der Redemptoristen wordt besloten kerk en klooster te sluiten. Op 25 juli 1971 wordt dit aan de kerkgangers meegedeeld en nog geen maand later, op zondag 22 augustus vindt de laatste Eucharistieviering in de Sint-Josephkerk plaats. Verontruste Bosschenaren wordt de verzekering gegeven 'dat als troost voor allen die onze kerk dierbaar zijn en voor hen die het gave neogotische interieur bewonderen een regeling getroffen zal worden om het kerkgebouw niet te slopen en het interieur ongeschonden te bewaren'.

Drie dagen eerder, op 19 augustus heeft de gemeenteraad een voorstel van B&W goedgekeurd tot aankoop van grond en gebouwen voor de som van 500.000 gulden. Op 1 september wordt ook het klooster verlaten door de overgebleven negen paters en vijf broeders Redemptoristen.

Onder hen bevindt zich pater Ladders, die 43 jaar in Den Bosch werkzaam is geweest en oprichter was van de Volksbibliotheek aan de Nieuwstraat, die enige jaren eerder is opgegaan in de Openbare Bibliotheek.

Een onzekere toekomst

Het gemeentebestuur heeft snel en adequaat gehandeld, toen zij de kans kreeg om het kloostercomplex en de kerk aan de Sint- Josephstraat aan hen te kopen, maar er zijn nog geen concrete plannen voor de bestemming van gebouwen en grond.

Voor de duur van vijf jaar wordt met de bandenfabriek Michelin een overeenkomst gesloten om haar buitenlandse werknemers in het kloostergebouw te huisvesten in afwachting van een definitieve bestemming van het pand.

In 1975 komt de gemeente met een studie ' Bestemmingsplan Hinthamerdriehoek' , waarin staat dat de kerk gesloopt moet worden om de ontwikkeling van het achterliggende gebied mogelijk te maken. 'De kerk is niet bijzonder fraai, het gebouw is inmiddels van binnen uitgekleeft, het gebouw heeft hoge onderhoudskosten en de functiemogelijkheden zijn beperkt' zo beargumenteerd wethouder Wagemakers in die dagen. In de plannen van de gemeente moet ook het noviciaatsgebouw wijken, vanwege vermeende bouwvalligheid.

Tevens maakt de gemeente bekend dat het gemeentearchief- dat nog Achter het Stadhuis gehuisvest is- onder te brengen in het klooster. Bij het afscheid van burgemeester van de Ven in 1978 wordt de naam van het gebouw- dat dan inmiddels weer leeg staat- omgedoopt in het 'Burgemeester van de Venhuis'.

Op 30 juli 1979, acht jaar na het vertrek van de paters, slaat het Brabants Dagblad alarm. Onder de kop 'Sint Josephkerk in de vernieling' bericht de krant over de slechte staat waarin het gebouw van binnen verkeert. De inventaris blijkt grotendeels verdwenen te zijn. De paters hebben bedongen dat ze de inventaris mee mochten nemen uit vrees dat een en ander op een verkeerde plaats terecht zou komen. Hierover was tegen de gemeenteraad niets verteld toen deze in 1971 tot koop overging.

Lekkages aan het gebouw, veroorzaakt door diefstal van lood en zink aan het dak, hebben er voor gezorgd dat de gestukadoorde gewelven op verschillende plaatsen zijn weggerot door vochtschimmel, terwijl ook de muurschilderingen behoorlijk zijn aangetast. Het gebouw verkeert van binnen in een staat van stof, vuil en puin, zo bericht de krant. De verontwaardiging in de stad is groot. Hoe is het mogelijk dat in acht jaar tijd een gebouw dat 'in prima staat was', is geworden tot een bouwval, rijp voor de sloop, zo vraagt men zich af. De S.O.S.-rommelmarkt die medio 1979 het pand betreft, krijgt van de gemeente een z.g. 'sloopcontract' aangeboden. Dit houdt in dat men moet vertrekken op het moment dat de tijd van sloop zich aandient. De grote fracties in de gemeenteraad maken in de raadscommissie Openbare Werken bekend 'geen toekomst te zien voor het kerkgebouw'.

Naspeuring brengt aan het licht dat een deel van de inventaris van de kerk is ondergebracht in de H. Hartkerk en de H. Gerardus Majellakerk in Oss, terwijl de banken naar een kerk in Duitsland zijn overgebracht.

Ook met het kloostergebouw, dat bestemd is als nieuw onderkomen van het Stadsarchief, gaat het mis. In het leegstaande gebouw is sinds oktober 1981 het Inloophuis ondergebracht, maar in maart 1982 breekt er brand uit in het voorgebouw. De zolder en de tweede etage branden geheel uit. Ook het kerkgebouw wordt ernstig aangetast en loopt rook- en waterschade op. Twee jaar later, in 1984 moet de brandweer wederom uitrukken om een binnenbrand in het kerkgebouw te blussen. Het interieur is nu helmaal zwartgeblakerd.

Een werkgroep, die zich in opdracht van de gemeente, bezig houdt met een mogelijke bestemming van de kerk bericht in 1983 dat de mogelijkheden om het gebouw een nieuwe functie te geven minimaal zijn.

Restauratie van het gebouw wordt begroot op minimaal drie miljoen, terwijl er van het rijk geen subsidie te verwachten valt. Een jaar later, in 1984, gloort er weer hoop voor het kloostergebouw. De plannen om er het Stadsarchief in onder te brengen zijn van de baan, maar het gebouw zal casco worden opgeknapt, waarna de 55 huurders de ontstane wooneenheden zelf kunnen opknappen. Het aangrenzende noviciaat behoudt in deze plannen, zijn woonfunctie. De achterliggende tuin zal openbaar gemaakt worden.

Sint Josephkerk verder als Orangerie

Nadat het kerkgebouw in 1984 tot rijksmonument is verheven en sloopplannen definitief van de baan zijn, wordt het beheer van het gebouw door de gemeente overgedragen aan de Hendrik Hendrikstichting die zorgt voor een 'casco-restauratie'. Aanvankelijk lijkt het erop dat deze stichting het Keramisch werkcentrum als nieuwe gebruiker heeft gevonden. Dit plan gaat niet door omdat hiervoor het gebouw in twee verdiepingen verdeeld moet worden waarbij het gotisch gewelf aangetast zou worden. Dit plan kan geen genade vinden in de ogen van Monumentenzorg. In september 1990 draagt de stichting het gebouw voor een gulden over aan ondernemer Jan-Karel Konings, die plannen heeft om in het kerkgebouw zijn bloemsierkunstbedrijf 'de Orangerie' te vestigen.

Daarnaast is er in de plannen van deze ondernemer plaats voor horeca, kantoren en expositieruimte. Het zwaar aangetaste interieur zal worden geconserveerd en opgeknapt en de kerk krijgt nieuwe zwarte marmeren tegels met vloerverwarming. De ruimtelijke beleving van het kerkgebouw blijft daarbij in tact. De kosten hiervan zijn geraamd op zo'n een miljoen gulden. Op 5 september 1991 herrijst de Sint-Josephkerk als Orangerie, als een feniks uit zijn as, als deze haar deuren officieel opent onder grote belangstelling van de media. Interieur en exterieur van het

Interieur Orangerie. Foto auteur 2003.

gebouw zijn sober gerestaureerd. De nieuwe bestemming betekent een doorbraak in de herbestemming van kerken.

Geen sloop, verbouwing tot tapijthall of het opdelen van de ruimte in wooneenheden, maar een herbestemming waarbij de beleving van het kerkgebouw in tact is gebleven

Hoewel velen hun goedkeuring geven aan de herbestemming van de Sint Josephkerk en blij zijn dat dit gebouw, als weerspiegeling van het katholieke verleden van de stad, behouden is gebleven, zijn er ook die er minder gelukkig mee zijn. Het bisdom is van mening dat de Orangerie 'een pijnlijk voorbeeld is van een verkeerde afloop van herbestemming. Liever had het bisdom gezien dat het gebouw was afgebroken , nadat het aan de kerkelijke eredienst was onttrokken.

Theo Hoogbergen verwoordde het eens zo: 'Kerkgebouwen horen tot het cultureel erfgoed van onze stad. Opgebouwd met geld van onze gelovige voorouders, vertegenwoordigen ze een grote historische en emotionele waarde die hoger reikt dan de visie van het bisdom. Kerkgebouwen rijzen immers boven de huizen uit en houden ons daarmee een hoger doel voor ogen. Ook historisch gezien zijn kerken altijd meer geweest dan alleen gebouwen voor liturgieviering. Het zijn plaatsen van inspiratie, ontmoeting, rechtspraak, begraven, toneel en muziek. In en rond een kerk hebben zich altijd sociale functies vermengd. De vele evenementen die er nu plaats vinden, versterken de sacrale sfeer van het gebouw, waarbij velen zich geraakt weten'.

Toine Janssen, oktober 2009

Bronnen:

- Th. Hoogbergen e.a., *De Muntel, een nieuw Land van belofte* (2001)
C.J. Gudde, *Vier eeuwen Geschiedenis van het garnizoen 's-Hertogenbosch* (1958)
JP Magry, *Bedevaartplaatsen in Nederland* dl 2 (1998)
Dr. H. Mulders C.ss.R., 'De vestiging van de Redemptoristen in Den Bosch' in: *Bijdragen tot de Geschiedenis van de Nederlandse provincie der Redemptoristen VII* (1955)
Naar Gothieken Kunstzin, museumcatalogus (1979)
N.N., *Woningbouwvereniging Eigen Bezit* (Brabants Dagblad 12 juli 2003)
Dr. J. Peijnenburg, 'Joannes Zwijsen, bisschop' in: *Stichting Zuidelijk Historisch Contact Tilburg* (1996)
H. Pijfers e.a., *Memoriale* (1996)
H. Rosenberg, *19^e eeuwse kerkelijke bouwkunst in Nederland* (1975)
L. Schutjes, *Geschiedenis van het bisdom 's-Hertogenbosch* deel IV (Sint Michielsgestel 1873)
Ottie Thiers, *Devotie tot de OLVrouw van Altijd Durende Bijstand*
Van den Eerenbeemt, 'Den Bosch en de Redemptoristen' in: *Boschboombladeren* (1971)

Websites:

Bossche Encyclopedie

Overige:

- Bisdomblad januari 2003
Brabants Dagblad: 27 juli 1971; 21 augustus 1971; 23 augustus 1971; 3 augustus 1975; 3 september 1975; september 1977; 14 maart 1979; 30 juli 1979; 2 augustus 1979; 22 november 1980; 23 oktober 1981; maart 1982; 4 augustus 1983; 21 augustus 1984; 20 januari 1989; September 1980; augustus 1981; 7 september 1991; juli 1996
Volkskrant 31 september 1991
Th. Hoogbergen, Bossche Omroep 24 december 2006